

Kuklios pagarbos ženklai Juozui Eretui-Jakaičiui

Juozas Eretas-Jakaitis | archyvinė nuotr.

Algimantas Zolubas. *Juozo Ereto-Jakaičio gimimo 120-mečiui artėjant.*

Šveicarų, daugiausia nusipelnusių Lietuvai, turėtume laikyti profesorių Juozą Eretą. Pradėjęs 1918 m. reikšmingą darbą Lietuvos informaciniame biure Lozanoje, 1919 m. atvyko į Lietuvą. Sunkiais Nepriklausomybės kovų metais pirmas iš inteligentų stojo į Lietuvos kariuomenę eiliniu savanoriu, priėmė Lietuvos pilietybę, profesoriavo Kauno universitete, su užsidegimu ugdė visuomenės dvasinę ir fizinę kultūrą. Čia jis vedė savo buvusią studentę Oną Jakaitytę, šeima išaugino penkis vaikus: sūnų Juozą, filologą, dukras Aldoną, dramos aktorę, Laisvę, piešimo mokytoją, Birutę, tarnautoją, ir Juliją, mokytoją.

Po rytietiškos carinės nakties Lietuvoje vakarietiškoji dvasia sklido per S.

Šalkauskį, K. Pakštą, P. Dovydaitį, P. Kuraitį, tačiau neužteko S. Šalkauskio idėjų, P. Dovydaičio apaštalavimo, K. Pakšto žaibiškų šūkių. Kaip po žiemos miego laukams reikalinga pavasario perkūnija želmenims pabudinti, visuomenei reikėjo dinamiškos, imponuojančios ir veržlios asmenybės. Tokį vaidmenį puikiai atliko J. Eretas.

Kai 1941 m. buvo priverstas išvykti iš sovietų okupuotos Lietuvos, grįžo į kilmės tėvynę, dirbo Lietuvai iki akis užmerkė. Profesoriaus misija visuomenės dvasinei kultūrai kelti tautoje paliko tokį užtaisą, kokio užteko Lietuvos Bažnyčios rezistencijai, partizaniniam karui, Dainuojančiai revoliucijai, o kreipimasis „Užmirštaisiais baltais“ į pasaulio valstybių bendrijos sąžinę, be abejonės, paskatino Antrosios Lietuvos Respublikos pripažinimo *de jure* lietų. Tik derama padėka ir pagarba Šveicarijos sūnui, Lietuvos piliečiui ir tikram patriotui tarsi nepareikšta...

Atsigręžiu į prieš tris dešimtmečius įvykusį atsitiktinumą, paskatinusį susidomėti Eretu.

Dar sovietinės okupacijos metais Vilniaus geležinkelio stotyje mane kažko paklausė ponja, kalbėjusi neblogai lietuviškai, tačiau su aiškiu užsienietišku akcentu. Ji paaiškino, kad esanti Šveicarijos ir Vakarų Vokietijos turistų grupės vadovė, o lietuviškai kalbėti ir rašyti ją mokęs jos kaimynas Bazelyje prof. Juozas Eretas. Tą pavardę žinojau iš Pirmosios Lietuvos Respublikos spaudos bei tos kartos ateitininkų. Jei mums vaikams, Šarkalieknio piemenėliams Ereto pavardė jau buvo žinoma, tai vyresnioji karta iš jauno profesoriaus, Lietuvos kariuomenės savanorio jau stiprybę sėmė. Dar žinojau, kad J.Eretui su šeima 1941 metais pavyko pasitraukti į Vakarus.

Stoties perone. Iš kairės į dešinę: Vaclovas Markevičius, Doris Oberviller, Žaneta Markevičienė, Algimantas Zolubas, 1984 m. | A. Zolubo nuotr.

Pastebėjusi mano itin didelį susidomėjimą profesoriaus likimu bei veikla užsienyje ir man pasiūlius artimiau su ja susipažinti, ponios sutiko, prisistatė esanti Doris Oberviller, psichologė.

Prof. J.Eretas ją ne tik lietuvių kalbos mokęs, bet supažindinęs ir su didinga Lietuvos praeitimi, todėl ji šį kraštą pamilusi ir kartais randanti galimybę atvykti į Lietuvą kaip turistų grupės vadovė ar norėdama pagilinti lietuvių kalbos žinias čia organizuojamuose kursuose užsieniečiams Vilniaus universitete. Nors jinai, turėjo sovietinės valdžios apibrėžtą judėjimo galimybę, kartą su savo „Žiguliu“ ištrūkau su ja iš Vilniaus ir parodžiau Kernavę. Su ašaromis akyse ji tvirtino: *kokia didinga ir kokia graži Lietuva...* D.Oberviller iš savo akiračio nebepaleidau.

Kęstutis Jankauskas (ELTA generalinis direktorius) Juozas Eretas, Boris Koller, Birutė Eretaitė, Aldona Vasiliauskienė, Elmaras Koller, Julija Eretaitė-Koller, Algimantas Zolubas 1996 m. | A. Zolubo archyvinė nuotr.

Kitais metais, atvykusi su turistų grupe, ji atvežė ir slapčia man perdavė J.Ereto bičiulių parašytą ir 1971 metais Bruklina išleistą jo 75 metų sukakties proga knygą „Didysis jo nuotykis“ (Prof. J.Eretas tarnyboje Lietuvai). Garbingo Šveicarijos sūnaus, dvasios galiūno, pasirinkusio antrąją tėvyne Lietuvą ir jai tarnavusio iki mirties (karstas pagal jo valią buvo uždengtas iš JAV atvežta lietuviška trispalve), asmenybė padarė tokį įspūdį, kad iš įvairių šaltinių po žiupsnelį kaupiau žinias apie profesorių, D. Oberviller dėka susipažinau su Šveicarijoje gyvenančiais ir apsilankiusiais Lietuvoje jo vaikais Laisve, Julija, Birute ir Juozu. Jie per mane perdavė Vytauto Didžiojo universitetui tėvo archyvą.

Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, pasinaudodamas surinkta medžiaga, parašiau rašinį į žurnalą „Katalikų pasaulis“ (1990 m. gruodžio 19 d). Tai buvo pirmas rašinys jau nepriklausomos Lietuvos spaudoje apie priverstinai užmirštą Eretą, jo nuopelnai Lietuvai tapo iškelti į viešumą, tačiau jo žmona, penkis vaikus krikščioniška dvasia išauginusi motina, pirmoji profesoriaus pagalbininkė visuomeninėje veikloje, iškili užsienio kalbų mokytoja, savotiška tremtinė, tarsi buvo neįvertinta, pamiršta. Profesoriaus sūnus Juozas, 1996-aisiais atvykęs kartu

su seserimis Birute ir Julija į Lietuvą minėti tėvo 100-ąsias gimimo metines, kalbėjo:

Prie koplytstulpio Aldona Vasiliauskiene su anūkais | A. Zolubo archyvinė nuotr.

„...Atvykus į Šveicariją mūsų gyvenimas pasikeitė: tėvelis, įsipareigojęs kaip istorijos ir vokiečių kalbos mokytojas, dėstė savo pagrindines šakas vienoje Bazelio prekybos mokykloje, visi vaikai, įstoję į Šveicarijos mokymo įstaigas, stengėsi kaip geriau išsilavinti savo srityse. Tik viena mamelė, mūsų mamelė, pasiliko namuose. Diena iš dienos kruopščiai darbuodamasi kaip šeimininkė, mokydama savo vaikus svetimų kalbų, visuomet pilna švelnios paguodos ir sielos ramino nusivylusiems vaikams, be paliovos blaškytiems tarp Rytų ir Vakarų pasaulėžiūrų reikalavimų. Atsidūręs Šveicarijoje, mūsų tėvelis buvo sugrįžęs į savo pirmąją tėvynę, atvykusi į Šveicariją, mūsų mamelė jautėsi kažkaip ištremta į svetimą šalį, praradęs savo antrąją tėvynę Lietuvą, mūsų tėvelis atrado savo gimtąją žemę, savo gimtinę, mūsų mamelė prarado viską. Taigi šiandien, iškilmingai minėdami laisvoj Lietuvoj mūsų tėvelio 100-ąsias metines, negalime neprisiminti mūsų motinos kartaus likimo arba netgi užmiršti jos tremties metus laisvoj Šveicarijoje. Savo drąsiais užmojais mūsų tėvelis išgarsino Lietuvos vardą Europoje ir užjūryje, mūsų mamelė sunkiais laikais su ilgesiu ir širdgėla turėjo guosti neramias vaikų širdis. Jums – audringas šveicaras, mūsų tėvas, mums vaikams – kukli Lietuvos moteris, kuriai nebuvo lemta sugrįžti į jos tėvų žemę. Jos

vietoje mes atvykome Lietuvon; audiatur et altera pars (tebūnie išklausoma ir antroji pusė)“.

Minint profesoriaus J.Ereto 105-ąsias gimimo metines prie Katalikų teologijos fakulteto Vytauto Didžiojo universitete rūmų, fakulteto dekanas mons. Vytautas Steponas Vaičiūnas pašventino koplytstulpį, skirtą šio prieškario fakulteto buvusiai studentei Onai Jakaitytei-Eretienei ir profesoriui Juozui Eretui-Jakaičiui.

Koplytstulpį projektavome ir drauge kūrėme su tautodailininku medžio drožėju Ipolitu Užkurniu, jis ažuolo kamieną apsiautė iš to paties ažuolo išdrožta lietuviška Trispalve, viršutinėje dalyje apgyvendino Rūpintojėlį. Vilniaus kombinatas „Dailė“ pagal mano užsakymą pagamino Vytį ir Šveicarijos herbą-kryžių, metalinę plokštę su įrašu: *Lietuvos dukrai mokytojai iš Pakorbūdžių Onai Jakaitytei-Eretienei 1898–1954, Šveicarijos sūnui Lietuvos patriotui Juozui Eretui-Jakaičiui 1896–1984*, juos įtvirtinau koplytstulpyje. Dabar Rūpintojėlio prieglobstis kažkiek paliudijo, kad ir antroji pusė buvo išgirsta.

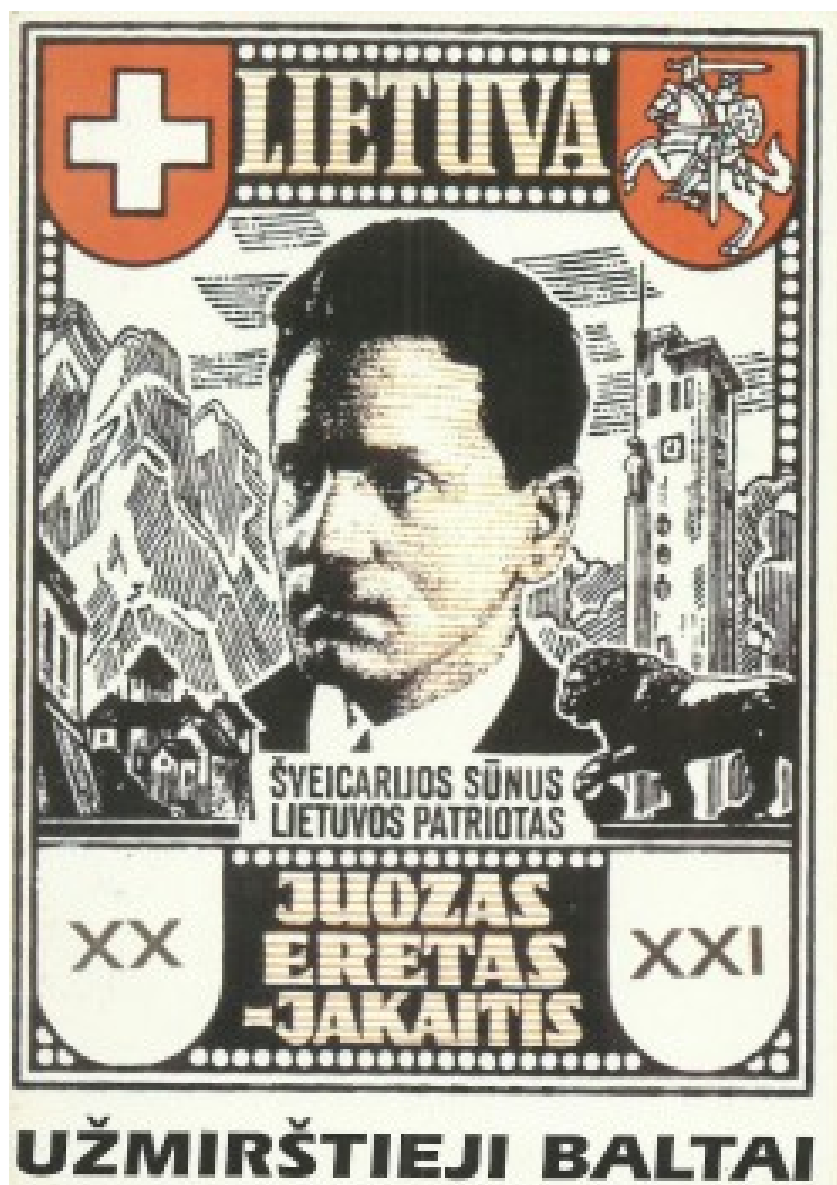
Algis Liepinaitis |
A. Zolubo archyvo
nuotr.

Čikagoje gyvenusį inžinierių Algį Liepinaitį pasiekė mano rašinys apie Eretą „Katalikų pasaulyje“, o jis, pasirodo, glaudžiai bendravo, susirašinėjo su profesoriumi. Tarp mūsų užsimezgė glaudus bendravimas ir bendradarbiavimas. Iš A. Liepinaičio gavus studiją „Užmirštieji baltai“ (Die vergessenen Balten) vokiečių bei kitomis kalbomis man teko rūpintis jos vertimu į lietuvių kalbą ir 2001 m. išleidimu 5000 egz. tiražu. Studija buvo parašyta 1972 metais vokiečių kalba Bazelyje, skirta *Mano Baltijos draugams, – tiems kurie tėvynėje be laisvės ir tiems, kurie laisvėje be tėvynės*. Kitus raštus rašęs lietuviškai, rašydamas studiją

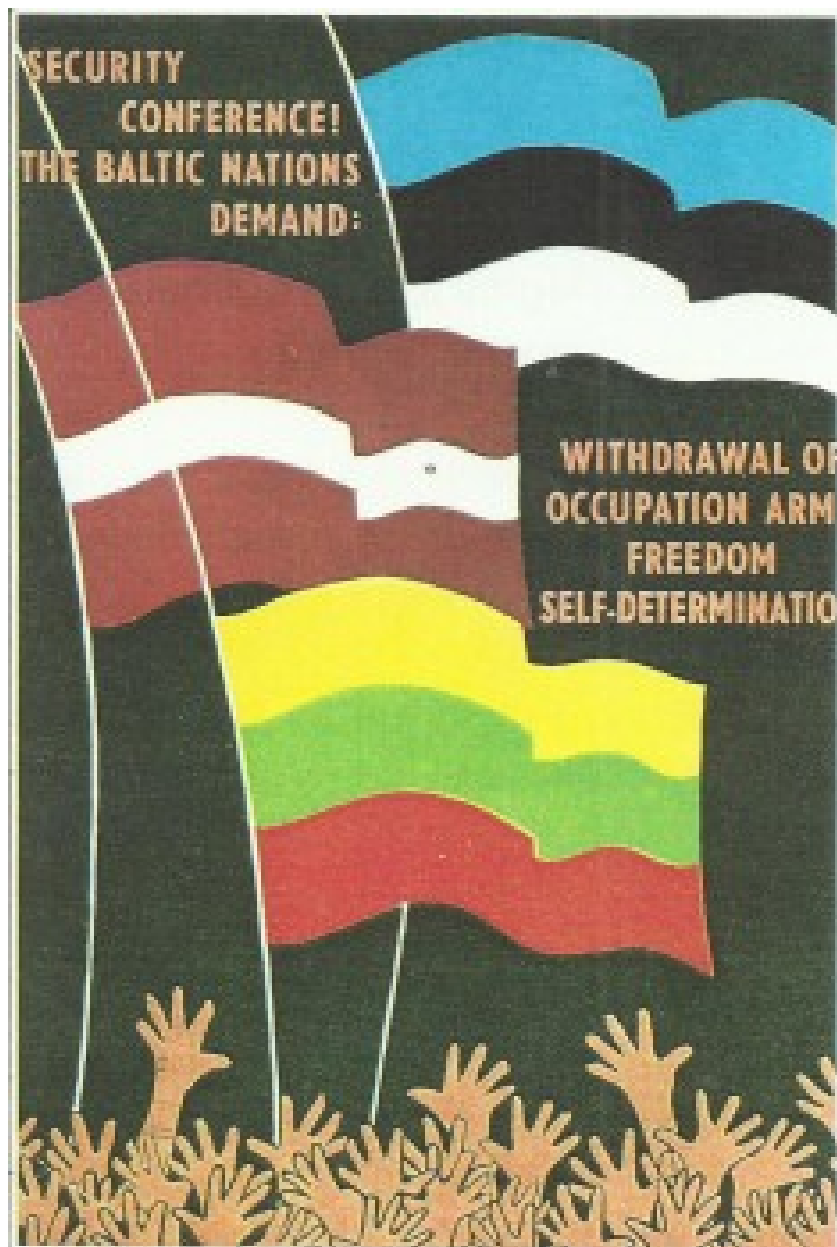
vokiečių kalba, gal autorius ją adresavo platesniam skaitytojų ratui, o gal numatė galimą vertimą į kitas kalbas.

Tauraus Amerikos lietuvio A. Liepinaičio, suvokusio studijos reikšmę Lietuvai, rūpesčiu ji buvo išversta į anglų, prancūzų, italų, ispanų ir portugalų kalbas, platinta tarp ambasadorių, diplomatų, žurnalistų, pasiekė 1975 m. Helsinkyje įsteigtą Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferenciją. Jei iki tol nacių ir sovietų slaptas 1939 m. susitarimas nebuvo žinomas, po studijos paskelbimo jis buvo plačiai išviešintas. Tarsi priekaištą pasaulio valstybių bendrijai studijos pradžioje autorius pacitavo smerkusį Rusijos imperinę politiką Markizą de Kiustinė (Marquis de Custine): *Neteisybė užsimiršta, gėda praeina, o grobis lieka*. Helsinkio Konferencijoje platinti „Užmirštieji baltai“ sovietų delegacijai padarė sprogytosios bombos efektą.

Lietuvoje atsilankę Ereto dukros Laisvė ir Julija man užsiminė, kad tėvelio atminimui Lietuvos paštas galėtų išleisti pašto ženklą. Dailininkas Antanas Rimantas Šakalys, jau kūręs „Užmirštųjų baltų“ viršelį, sukūrė pašto voko ir pašto ženklo su Ereto atvaizdu projektą.

Studijos „Užmirštieji baltai“ viršelis | A. Zolubo archyvinė nuotr.

J. Ereto rūpesčiu 1973 m. išleistas ir išplatintas atvirukas su užrašu: SECURITY CONFERENCE! THE BALTIC NATIONS DEMAND: WITHDRAWAL OF OCCUPATION ARM FREE DOM SELF-DETERMINATION (Saugumo konferencija! Baltijos tautos reikalauja: išvesti okupacinę kariuomenę, laisvei apsispręsti) | A. Zolubo archyvinė nuotr.

Tačiau, turėdamas pašto reikmenų leidybos „monopolį“, Lietuvos paštas jo nepriėmė, o į daugkartinius raginimus išleisti savąjį neatsižvelgė. Tuomet, kai mūsų Seimo rūmuose 2000 m. rugpjūčio 19 d. posėdžiavo Pasaulio Lietuvių Bendruomenės X Seimas, pirmininkaujančius paprašiau siūlyti ir priimti rezoliuciją su raginiu Lietuvos paštui išleisti pašto ženklą prof. J. Eretui atminti.

Tokia rezoliucija buvo priimta. Galiausiai Lietuvos paštas raginimą išgirdo, 2003 m. sausio pabaigoje pasirodė pašto ženklas skirtas J. Eretui (dailininkė Aušrelė Ratkevičienė).

Pašto ženklo projektas | A.
Zolubo archyvinė nuotr.

A. R. Šakalio suvenyrinis pašto vokas | A. Zolubo archyvinė nuotr.

Kauno savivaldybės rūpesčiu 2006-10-12 pažymint J.Ereto 110-ąsias gimimo metines ant namo Rotušės a. 23/2 Kaune, dalyvaujant atvykusiems iš Šveicarijos sūnui ir jauniausiajai dukrai, atidengta memorialinė lenta: „Šiame name 1932-1937 m. gyveno literatūros istorikas, žurnalistas, politikas, Lietuvos kariuomenės savanoris, Lietuvos katalikų mokslų akademijos akademikas, Vytauto Didžiojo universiteto profesorius dr. Juozas Eretas. Mirė 1984 m. Šveicarijoje“. Jos kūrėjas dail. Leonas Adomkus.

Memorialinė lenta ant namo, kuriame vaikystėje bei sugrįžęs iš Lietuvos gyveno J.Eretas, Bazelyje atidengė (sukūrė ir pagamino tauragiškis skulptorius Algirdas Bosas) Lietuvos visuomenininkai ir Šveicarijos Lietuvių Bendruomenės atstovai 2010 m. spalio 15 d. su įrašu dviem kalbomis: *In diesem Haus lebte Prof. Dr. Joseph Ehret Jakaitis 1896-1984 ein Sohn der Schweiz und ein Patriot Litauens; Šiame name gyveno Šveicarijos sūnus Lietuvos patriotas prof. dr. Juozas Eretas-Jakaitis 1896-1984.*

Atminimo lenta Bazelyje | A. Zolubo archyvo nuotr.

Kas penkeri metai JAV A. Liepinaičio ir kitų išeivių rūpesčiu vyko J. Ereto paminėjimai. Lietuvoje J. Ereto vardas pradėtas garsinti atgavus nepriklausomybę ir atkūrus LKMA. Gera žinoti, kad apie jį kalbėta konferencijose, skirtose J. Eretui ar kitoms asmenybėms, kurias rengė Lietuvių katalikų mokslo akademija, Baltoskandijos akademija ar VDU (1994, 1996, 1998, 2001, 2003 ir 2004 metais), susitikimuose bei kitokiuose renginiuose, vykusiuose Vilniuje, Kaune, Telšiuose, Šiauliuose, Panevėžyje, Kupiškyje bei mažesniuose miesteliuose. Jų veikli rengėja ir dalyvė buvo dr. Aldona Vasiliauskienė.

Tačiau visi paminėti akcentai tėra tik kuklios pagarbos ir padėkos ženklai profesoriui Eretui. Artėjant profesoriaus 120 metų gimimo sukakčiai (g.1889-10-18), Vytauto Didžiojo universiteto, kurio profesoriumi J. Eretas buvo, kuriam perduotas jo archyvas ir Lietuvių katalikų mokslo akademijos, kurios metraštį profesorius daugelį metų redagavo, garbės reikalas būtų pasirūpinti Juozo Ereto-Jakaičio raštų išleidimo programos sudarymu, o Lietuvos valstybės – esmingas padėkos ir pagarbos ženklas netolimoje ateityje – jo raštų išleidimas. Artėjant 120 metų sukakties minėjimui būtų gera išgirsti paminėtų institucijų išsipareigojimus vietoje pažadų.